

**อิทธิพลของความเคร่งศาสนา ความรู้สึกแปลกแยก
และค่านิยมประชาธิปไตยที่มีต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย
(การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ)**

**The Influence of Religiosity, Alienation and Democratic Values on
Democratic Behaviors (Political Participation and Anti-dictator Rule)**

มาริช คุณากร^{1*} ณรงค์ กุลนิตเทศ² และ อิมรอน มะลูลีม³

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมี 2 ประการ ประการแรก เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความเคร่งศาสนา ค่านิยมประชาธิปไตย ความรู้สึกแปลกแยก และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยของอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของรัฐ ประการสอง เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์และอิทธิพลระหว่างความเคร่งศาสนา ค่านิยมประชาธิปไตย ความรู้สึกแปลกแยก และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 614 ตัวอย่าง เป็นอาจารย์ 218 ตัวอย่าง และนักศึกษา 396 ตัวอย่าง สุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม LISREL ผลสรุปพบว่า ประการแรก อาจารย์และนักศึกษา มีระดับความเคร่งศาสนาต่ำ มีความรู้สึกแปลกแยกไม่มาก มีค่านิยมประชาธิปไตยปานกลาง และไม่ค่อยแสดงพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย ให้ปรากฏชัดเจน เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่า ความเคร่งศาสนา ความรู้สึกแปลกแยก ค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย (การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ) มีความสัมพันธ์กัน อย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นความสัมพันธ์ระหว่าง ความรู้สึกแปลกแยกกับความเคร่งศาสนา และความรู้สึกแปลกแยกกับค่านิยมประชาธิปไตย ที่มีความสัมพันธ์กัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม เมื่อแยกวิเคราะห์ความสัมพันธ์ออกเป็นคู่ๆ พบว่า ค่านิยมประชาธิปไตยมีอิทธิพลในเชิงบวกต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากที่สุด โดยความเคร่งศาสนาและความรู้สึกแปลกแยก มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยน้อยลงมาตามลำดับ ประการสอง โดยโปรแกรมลิสเรล พบว่าความเคร่งศาสนามีอิทธิพลเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย แต่มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อความรู้สึกแปลกแยก โดยความรู้สึกแปลกแยกมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อค่านิยมประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ค่านิยมประชาธิปไตยมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากกว่าอิทธิพล ที่มาจากความเคร่งศาสนา

¹ นักศึกษา ภาควิชาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

² อาจารย์ ภาควิชาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

³ ศาสตราจารย์ วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

* ผู้นิพนธ์ประสานงาน โทรศัพท์ 08-9533-9100 E-mail: mariskunakora@yahoo.com

คำสำคัญ: ความเคร่งศาสนา ความรู้สึกแปลกแยก ค่านิยม
ประชาธิปไตย พฤติกรรมแบบประชาธิปไตย

Abstract

This research has two objectives. First is to get basic information about Religiosity, Alienation, Democratic value and Democratic behavior. Second is to analyze relationship and affection between Religiosity, Alienation, Democratic Value and Democratic behavior. Sample sizes are 614 cases, 218 Faculty members and 396 Students. Multi - stage sampling is used in collecting data and also used LISREL program in analyzing. We can conclude that, firstly, Faculty members and Students are less religious, not much in alienation and moderate in Democratic value with no strong indication of Political behavior. We found that Religiosity, Alienation, Democratic value and Democratic behavior are significantly correlated except between Alienation and Religiosity and also Democratic value, which correlation is not significant. However, when analyze each pair, we found that Democratic value has the most positive affection to Democratic behavior and also Religiosity and Alienation accordingly. Secondly, according to LISREL program, we found that Religiosity positively and significantly affects the Democratic value and Democratic Behaviors but does not significantly affect the Alienation. The Alienation positively and significantly affects to Democratic Behaviors but does not significantly affect the Democratic Values. However, Democratic Value has more affection to Democratic Behavior than Religiosity does.

Keywords: Religiosity, Alienation, Democratic Values and Democratic Behaviors

1. บทนำ

เหตุการณ์รัฐประหาร เมื่อ 19 กันยายน 2549 กลุ่มปัญญาชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้นำทางความคิดของสังคมได้ออกมาเรียกร้องให้ทหารก่อการรัฐประหาร เหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันให้เกิดการแบ่งข้างอย่างชัดเจนของประชาชน และเกิดการปะทะกันจนเกิดการเสียชีวิต ระหว่างกลุ่มประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตยกับทหาร ซึ่งทำให้คิดได้ว่าการศึกษาสูงอาจไม่ได้แสดงถึงแนวโน้มการมีจิตสำนึกหรือจิตใจเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง สิ่งที่น่าพิจารณากลับเป็นค่านิยมทางการเมืองของบุคคล ซึ่งส่งผลต่อเนื่องเป็นทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมือง [1] – [3] นอกจากนี้ ยังพบว่าค่านิยมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับระดับความเคร่งศาสนา มากกว่าความแตกต่างของศาสนาที่นับถือ [4] เป็นการย้ำให้เห็นความสำคัญของความเคร่งศาสนาต่อการเมืองแม้ในที่ต่างวัฒนธรรมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการศึกษาแนวคิดหรือทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองและสังคมวิทยา พบว่าตัวแปรทั้ง 4 ตัวแปร ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกแปลกแยก และพฤติกรรมทางการเมืองต่างเป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในสังคม [5] - [11]

ผู้วิจัยจึงเริ่มศึกษาข้อมูลจากประวัติศาสตร์การเมืองไทย เอกสารวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ จากนั้นกำหนดหัวข้อวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย ศึกษากลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นอาจารย์และนักศึกษาสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐ และกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อทราบถึงระดับของการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ) ความรู้สึกแปลกแยก ความเคร่งศาสนา (ความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิบัติทางศาสนา) และระดับความมากหรือน้อยของค่านิยมประชาธิปไตยของอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

2. เพื่อทราบถึงอิทธิพลของความเคร่งศาสนา ความรู้สึกแปลกแยกและค่านิยมประชาธิปไตยที่มีต่อ

พฤติกรรมทางการเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ) ของอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

การศึกษาวิจัยนี้ เน้นการศึกษาอย่างเป็นระบบทั้งในแนวกว้างและแนวลึกในการวิจัยเดียว ให้ประกอบรวมเข้าเป็นเนื้อเดียว เพื่อให้สามารถเข้าใจภาพรวม และสามารถเปรียบเทียบน้ำหนักของอิทธิพลระหว่างตัวแปรได้ การศึกษาวิจัยนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นการวางพื้นฐานการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นๆ ให้ได้ละเอียดขึ้น ทั้งในแนวกว้างและแนวลึก ในการศึกษาวิจัยนี้ จึงประกอบด้วยจำนวนตัวแปรค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ได้วางแนวทางการวิจัยไว้อย่างเป็นระบบ ให้ศึกษาได้ทั้งแนวกว้างและแนวลึกควบคู่กันไป

2. ระเบียบวิธีการวิจัย

2.1 ประชากรเป้าหมาย กลุ่มตัวอย่าง และวิธีสุ่มตัวอย่าง

- ประชากร เป็นกลุ่มนักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐทั่วประเทศ ประกอบด้วยอาจารย์รวม 27,828 คน นักศึกษารวม 1,656,525 คน [12]

- จำนวนตัวอย่าง อาจารย์และนักศึกษาแยกตามมหาวิทยาลัย ดังแสดงในตารางที่ 1 โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamané) เป็นฐานในการคำนวณ และกำหนดความคลาดเคลื่อนของการสุ่มที่ 0.05 [13] ซึ่งคำนวณจำนวนตัวอย่างได้กลุ่มละประมาณ 400 ตัวอย่าง ซึ่งมากกว่าประมาณการ 15 ตัวอย่างต่อ 1 ตัวแปรที่ต้องการวัดเป็นอย่างน้อย [14] ซึ่งเห็นว่าจำนวนตัวอย่างยิ่งมากยิ่งดีต่อผลการวิเคราะห์

- วิธีสุ่มตัวอย่าง ในขั้นแรก กำหนดมหาวิทยาลัยที่จะศึกษาให้ครอบคลุม และเป็นตัวแทนมหาวิทยาลัยของรัฐแบบเฉพาะเจาะจง ขึ้นสอง กำหนดจำนวนอาจารย์และนักศึกษาที่จะหาข้อมูล ตามอัตราส่วนของจำนวนอาจารย์และนักศึกษาของแต่ละมหาวิทยาลัย ขึ้นสาม สำหรับนักศึกษา กำหนดอัตราส่วนนักศึกษา (Ratio) แยกตามชั้นปีการศึกษา (Stratified) ด้วยเหตุผลให้ได้ตัวอย่างนักศึกษา ครอบคลุมทุกชั้นปี การศึกษาตามอัตราส่วนของนักศึกษาแต่ละชั้นปี ทั้งนี้พยายามกระจายการเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมคณะวิชาให้

ตารางที่ 1 กลุ่มนักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

มหาวิทยาลัย	อาจารย์	นักศึกษา				
		ปี 1	ปี 2	ปี 3	ปี 4	รวม
เชียงใหม่	55	17	15	13	13	58
ขอนแก่น	48	17	15	13	12	57
สงขลานครินทร์	69	10	9	8	8	35
เกษตรศาสตร์	98	26	23	19	19	87
จุฬาลงกรณ์	60	17	15	13	12	57
ธรรมศาสตร์	35	14	13	10	10	47
ศิลปากร	35	17	16	13	13	59
รวม	400	118	106	89	87	400

มากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนประชากร สำหรับอาจารย์ ใช้วิธีการกระจายการเก็บข้อมูลให้ครอบคลุมสาขาวิชาให้ได้มากที่สุด ตามอัตราส่วนของตัวอย่างแยกตามมหาวิทยาลัย

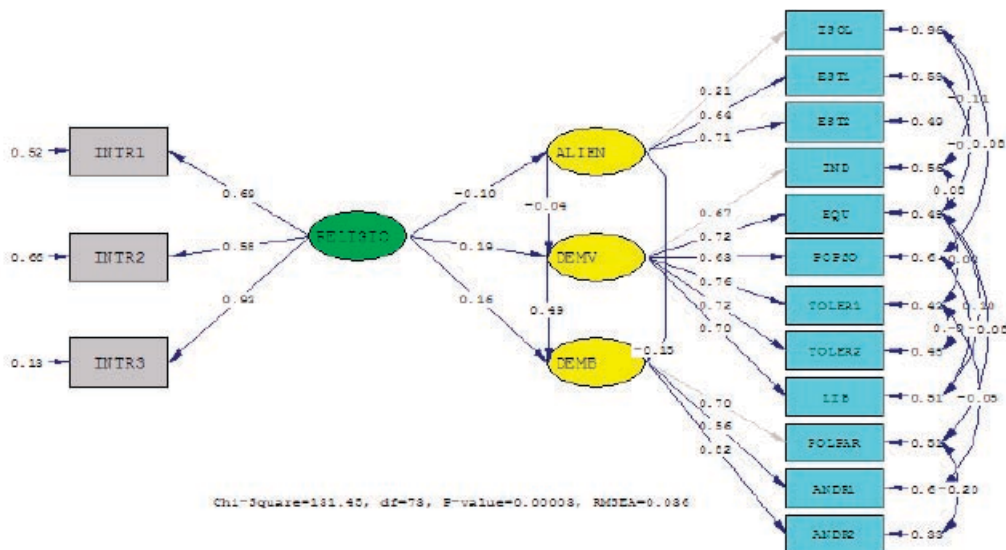
2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนของคำถามข้อมูลส่วนบุคคลที่เป็นคุณสมบัติส่วนตัว เพื่อให้ได้ภาพรวมข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างที่รวบรวมได้ทั้งหมด ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนาที่นับถือ สถานภาพปัจจุบันในมหาวิทยาลัย ระดับชั้นปีการศึกษาของนักศึกษา และคณะวิชาที่สังกัด

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนของคำถามความรู้สึกหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตย (การวิจัยนี้พิจารณาเฉพาะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ) ความรู้สึกแปลกแยก ความเคร่งศาสนา และค่านิยมประชาธิปไตย

2.3 แหล่งที่มาของข้อมูลประเภทและการวัด

ข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ และเป็นเชิงปริมาณเท่านั้น ได้จากการให้กลุ่มตัวอย่างกรอกแบบสอบถามโดยตรงเป็นรายบุคคล

รูปที่ 1 โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเลือกหลังปรับโมเดล

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.4.1 ครอนบัคแอลฟา (Cronbach's Alpha, α) เพื่อทดสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล

2.4.2 การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor Analysis) และตรวจสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) เพื่อจัดกลุ่มตัววัดของมาตรวัดที่ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เหมาะสมและเชื่อถือได้ เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง โดยค่า Bartlett Test of Sphericity มีค่า Sig เท่ากับ 0.00 และค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling มากกว่า 0.8 ทุกตัวแปร

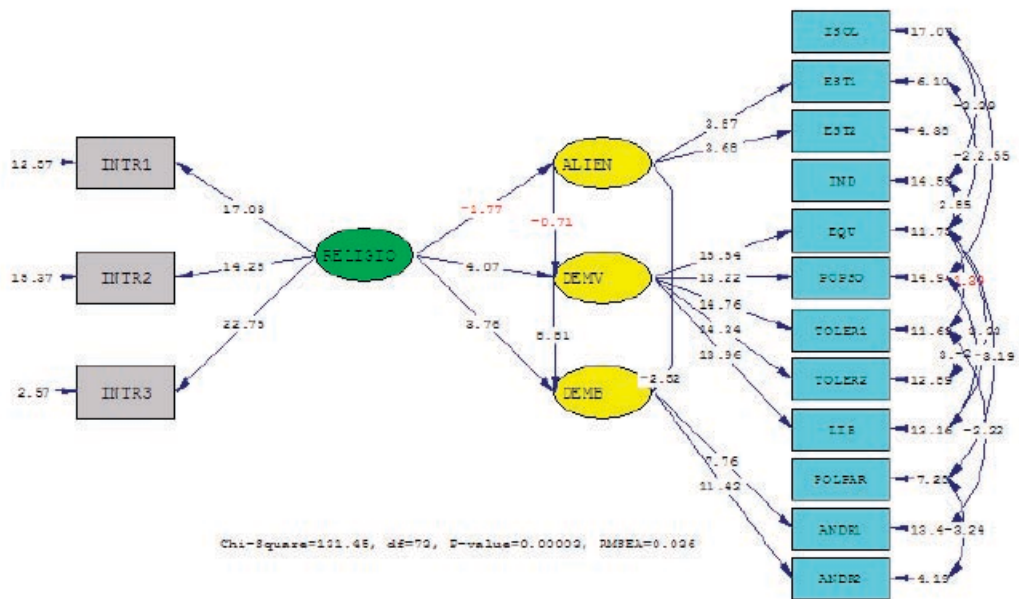
2.4.3 การวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model – SEM) ด้วยโปรแกรม LISREL (Linear Structure Relationship) เพื่อหาโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สอดคล้อง กลมกลืน และเข้ากันได้ดีที่สุดกับข้อมูลประจักษ์ (Manifest Information) รวมทั้งอิทธิพลและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรกับที่อยู่ในกรอบแนวคิดการวิจัย (Research Conceptual Framework) [15]

ไคสแควร์เป็นสถิติที่ไวต่อจำนวนของตัวอย่างจริง แต่การวิเคราะห์โดยโปรแกรม LISREL ไม่ได้กล่าวถึง

การใช้ไคสแควร์แต่เพียงอย่างเดียวในการวิเคราะห์ เนื่องจากในการปรับโมเดลทำให้ค่าไคสแควร์และ df มีการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กัน ในการวิเคราะห์จึงใช้ค่า Relative Chi-square (Chi-square/df) เป็นดัชนีหนึ่งใน การวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

หลังปรับโมเดล (Modified) ได้ผลลัพธ์ดังรูปที่ 1, 2 และสร้างตารางแสดงผลวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ได้ ดังตารางที่ 2 พร้อมกับสมการโครงสร้างความสัมพันธ์ พบว่ามาตรวัดตัวแปรแฝงทั้ง 4 ตัวแปร ที่ได้จากการวิเคราะห์ องค์ประกอบด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) ในขั้นตอนแรก และจัดกลุ่มตัวแปรตามทฤษฎี ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) โดยกำหนด จำนวนกลุ่มที่สอดคล้องเชิงทฤษฎี และข้อกำหนดขั้นต่ำสุดที่ควรเป็น สำหรับการใช้โมเดล LISREL ในการวิเคราะห์ เป็นมาตรวัดที่มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 ทุกมาตรวัด และน้ำหนักองค์ประกอบ ของตัวแปรประจักษ์ค่อนข้างสูง อยู่ในเกณฑ์ดีมากตามมาตรฐาน สามารถนำไปเป็น ตัวแบบในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไปได้ดี

t - Value

รูปที่ 2 โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเลือกหลังปรับโมเดล

Chi-square = 131.45, df = 73, Relative Chi-Square (Chi-Square / df) = 1.8007, RMSEA = 0.036, P-value = 0.00003, NCP = 58.45, NFI = 0.97, NNFI = 0.98, PNFI = 0.67, CFI = 0.99, IFI = 0.99, RFI = 0.96, RMR = 0.16, Standardized RMR = 0.037, GFI = 0.97, AGFI = 0.95, PGFI = 0.59, CN = 483.10

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ทางตรง (DE) ความสัมพันธ์ทางอ้อม (IE) และความสัมพันธ์รวม (TE) ของโครงสร้างความสัมพันธ์แบบจำลองทางเลือก เฉพาะเส้นทางที่มีนัยสำคัญ

ตัวแปรตาม	R ² (สมการลดรูป)	R ² (สมการเต็ม)	ความสัมพันธ์	ตัวแปรอิสระ			
				Religio	Alien	DEMV	DEMB
Alien	0.011	0.011	DE	N/A	-	N/A	N/A
			IE	N/A	-	N/A	N/A
			TE	N/A	-	N/A	N/A
DEMV	0.039	0.041	DE	0.19	N/A	-	N/A
			IE	N/A	N/A	-	N/A
			TE	0.19	N/A	-	N/A
DEMB	0.076	0.34	DE	0.16	-0.15	0.49	-
			IE	0.0931	N/A	N/A	-
			TE	0.2531	-0.15	0.49	-

โดยโปรแกรม LISREL ได้สมการโครงสร้างความสัมพันธ์ และสมการลดรูป ดังนี้

Structural Equations

$$\text{ALIEN} = -0.095 * \text{RELIGIO}, \text{Errorvar.} = 0.82, R^2 = 0.011$$

$$(0.054) \quad (0.39)$$

$$-1.77 \quad 2.10$$

$$\text{DEM V} = -0.042 * \text{ALIEN} + 0.19 * \text{RELIGIO}, \text{Errorvar.} = 0.89, R^2 = 0.041$$

$$(0.059) \quad (0.046) \quad (0.10)$$

$$-0.71 \quad 4.07 \quad 8.56$$

$$\text{DEMB} = -0.20 * \text{ALIEN} + 0.62 * \text{DEM V} + 0.20 * \text{RELIGIO}, \text{Errorvar.} = 0.97, R^2 = 0.34$$

$$(0.080) \quad (0.070) \quad (0.052) \quad (0.19)$$

$$-2.52 \quad 8.81 \quad 3.76 \quad 5.01$$

Reduced Form Equations

$$\text{alien} = -0.095 * \text{religio}, \text{Errorvar.} = 0.82, R^2 = 0.011$$

$$(0.054)$$

$$-1.77$$

$$\text{demv} = 0.19 * \text{religio}, \text{Errorvar.} = 0.89, R^2 = 0.039$$

$$(0.046)$$

$$4.18$$

$$\text{demb} = 0.33 * \text{religio}, \text{Errorvar.} = 1.35, R^2 = 0.076$$

$$(0.058)$$

$$5.75$$

ความเที่ยงของการวัดที่ได้ปรับโมเดลแล้ว อยู่ในเกณฑ์ดีมาก 3 ตัวแปรได้แก่ ความเคร่งศาสนา ค่านิยมประชาธิปไตย พฤติกรรมแบบประชาธิปไตย และอยู่ในเกณฑ์ดี 1 ตัวแปร ได้แก่ ความรู้สึกแปลกแยก (เกณฑ์การพิจารณา วัดจากค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่ถูกสกัดได้ (p_v) ถ้ามากกว่า 0.5 ถือว่าดีมาก และค่าความเที่ยงของตัวแปรแฝง (p_c) ถ้ามากกว่า 0.6 ถือว่าดีมาก ค่าใกล้เคียงถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี ซึ่งการวิเคราะห์ตัวแปรนี้มีผลลัพธ์ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น) กล่าวได้ว่า มาตรวัดทั้ง 4 มาตรวัดมีความตรง ($t - \text{Value} \geq |2.56|$) และความเที่ยงของการวัดอยู่ในเกณฑ์ดีมาก สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยได้อย่างดี และน่าจะให้ผลสรุปการวิจัยที่อยู่ในเกณฑ์ดีมากเช่นกัน จากตารางที่ 2 และรูปที่ 1, 2 ผลการวิเคราะห์ พบว่า

1. ตัวแปรประจักษ์ของแต่ละตัวแปรแฝงเป็นตัวชี้วัดจริง ตามกรอบแนวความคิดในการทำวิจัย และสอดคล้องกับแบบจำลองมาตรวัด

2. เมื่อพิจารณาเส้นทางความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ พบว่ามีเส้นทางความสัมพันธ์ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ทั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ความเคร่งศาสนา มีอิทธิพลเชิงบวกทางตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 ต่อค่านิยมประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) = 0.19 และต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) = 0.16 กล่าวได้ว่าความเคร่งศาสนามีอิทธิพลทางตรงต่อค่านิยมประชาธิปไตย มากกว่าพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย

4. ตัวแปรแฝงค่านิยมประชาธิปไตย มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ 0.01 ต่อตัวแปรแฝงพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ 0.49 ในขณะที่ความเคร่งศาสนา มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผ่านความเคร่งศาสนาต่อตัวแปรพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) รวมเท่ากับ 0.2531 กล่าวได้ว่า ความเคร่งศาสนามีอิทธิพลทางตรงต่อค่านิยมประชาธิปไตย โดยรวมมากกว่าต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor

Loading) เท่ากับ 0.19 และ 0.16 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ค่านิยมประชาธิปไตย ยังคงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากกว่าอิทธิพลจากความเคร่งศาสนา

5. ตัวแปรแฝงความรู้สึกแปลกแยก มีอิทธิพลทางตรงค่อนข้างน้อยเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับ 0.01 ต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ - 0.15 ซึ่งแสดงว่า เมื่อมีความรู้สึกแปลกแยกมากขึ้น ก็จะมีพฤติกรรมชอบเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง และต่อต้านพฤติกรรมเผด็จการมากขึ้นตามไปด้วย ขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลเชิงบวกเล็กน้อย อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อค่านิยมประชาธิปไตย โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เพียงเท่ากับ - 0.04 และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอิทธิพลของทั้ง 3 ตัวแปรแฝงเฉพาะที่มีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่าค่านิยมประชาธิปไตยมีอิทธิพลทางตรงต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากที่สุด โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) มากที่สุดเท่ากับ 0.49 ความเคร่งศาสนา มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ 0.16 และความรู้สึกแปลกแยกมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) น้อยที่สุดเท่ากับ - 0.15

6. พิจารณาอิทธิพลของความเคร่งศาสนาทางอ้อมผ่านความรู้สึกแปลกแยก และค่านิยมประชาธิปไตย พบว่าตัวแปรแฝงความเคร่งศาสนาส่งอิทธิพลทางลบซ่อน จึงสรุปได้ว่าแท้จริงแล้วแม้อิทธิพลทางอ้อมของความเคร่งศาสนาถึงพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย มีค่าดัชนีโดยรวมเป็นบวกแต่ยังคงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

7. เมื่อพิจารณาเฉพาะผลลัพธ์ที่เป็น Total Effect พบว่า ตัวแปรแฝงความรู้สึกแปลกแยก ความเคร่งศาสนาแบบฝังลึกในจิตใจ และค่านิยมประชาธิปไตย ต่างมีอิทธิพลเชิงบวกต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เท่ากับ - 0.15, 0.2531 และ 0.49 ตามลำดับ และจากสมการโครงสร้างพบว่าทั้ง 3 ตัวแปรแฝงข้างต้น สามารถอธิบายพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยได้รวมร้อยละ 34

พิจารณาค่าดัชนี R^2 (ความสามารถในการอธิบายได้)

จากสมการโครงสร้างเต็มรูปแบบ และสมการโครงสร้างลดรูป พบว่า

8. จากสมการเต็มรูปแบบ ความเคร่งศาสนา และความรู้สึกแปลกแยก อธิบายค่านิยมประชาธิปไตย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้ร้อยละ

4.1 แต่จากสมการลดรูป ความเคร่งศาสนา อธิบายค่านิยมประชาธิปไตย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 3.9

9. จากสมการลดรูป และสมการเต็มรูปแบบ ความเคร่งศาสนา อธิบายความรู้สึกแปลกแยก อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติได้เพียงร้อยละ 1.1

10. ความเคร่งศาสนา ค่านิยมประชาธิปไตย และความรู้สึกแปลกแยก อธิบายพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย ทั้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้ร้อยละ 34 แต่จากสมการลดรูป ความเคร่งศาสนา อธิบายพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้ร้อยละ 7.6

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1

เพื่อทราบระดับของความเห็นและพฤติกรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย (การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการต่อต้านเผด็จการ) ความรู้สึกแปลกแยก ความเคร่งศาสนา และค่านิยมประชาธิปไตยของอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย พบว่าอาจารย์และนักศึกษามีพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการต่อต้านเผด็จการ) อยู่ในระดับต่ำมาก และจะไม่ต่อต้านคนดีที่เข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยไม่ผ่านการเลือกตั้ง

เมื่อพิจารณาลีกแต่ละตัวแปรประจักษ์ (Manifest Variable) พบว่าทั้งอาจารย์และนักศึกษา ไม่ชอบการมีส่วนร่วมทางการเมือง และต่อต้านเผด็จการ เว้นแต่จะร่วมต่อต้านไม่ให้เกิดผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาด หรืออีกนัยหนึ่งการมีอำนาจเผด็จการแต่เพียงผู้เดียว

เมื่อวิเคราะห์ถึงตัวแปรประจักษ์ (Manifest Variable) แยกตามกลุ่มอาจารย์และนักศึกษา จะพบว่าทั้งอาจารย์และนักศึกษา ยังคงไม่ค่อยชอบการมีส่วนร่วมทางการเมืองและไม่ต่อต้านเผด็จการ เว้นแต่จะร่วม

ต่อต้านไม่ให้เกิดผู้นำที่มีอำนาจเด็ดขาดเหนือผู้อื่น ซึ่งอาจมองในอีกมุมหนึ่งได้ว่า หากมีผู้ทำรัฐประหารและบริหารประเทศด้วยการพยายามขอความร่วมมือให้เกิดการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ โดยไม่ใช้อำนาจเด็ดขาดในการบริหารประเทศ ก็อาจส่งผลให้ไม่ถูกต่อต้านจากกลุ่มอาจารย์และนักศึกษา และเมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปถึงระดับเปรียบเทียบกลุ่มอาจารย์กับกลุ่มนักศึกษา พบว่ากลุ่มอาจารย์มีแนวโน้มชอบการมีส่วนร่วมทางการเมืองเล็กน้อย แต่ตรงกันข้ามกลุ่มนักศึกษากลับมีแนวโน้มไม่ชอบการมีส่วนร่วมทางการเมืองเล็กน้อย และมีความเคร่งศาสนาในระดับต่ำ และเมื่อพิจารณาต่อไปถึงระดับตัวแปรประจักษ์ พบว่าอาจารย์มีความเคร่งศาสนาที่ฝังลึกภายในจิตใจ 1 (มีค่านิยมปฏิบัติการ ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักการของศาสนา การดำรงชีวิตมีพื้นฐานบนหลักการศาสนา แม้ถูกต่อต้านก็ไม่ทิ้งหลักการศาสนา ไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วยความศรัทธาอย่างยิ่ง และเห็นว่าศาสนาสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างมาก) สูงสุด แต่มีความเคร่งศาสนาที่ฝังลึกในจิตใจ 3 (มีค่านิยมปฏิบัติการ ได้แก่ ไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาสม่ำเสมอ แม้ไม่มีเพื่อนไม่ว่าจะไปวัดหรือไม่ ท่านคิดว่าเคร่งศาสนา และปัจจุบันท่านเคร่งศาสนามากขึ้นกว่าเดิม) ต่ำสุด และมีแนวโน้มในทางลบ กล่าวคือไม่คิดว่าตนเคร่งศาสนา หรือเคร่งศาสนามากขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งไม่ชอบไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาถ้าไม่มีเพื่อนไปด้วย

แนวโน้มมีค่านิยมประชาธิปไตยระดับปานกลาง ซึ่งเมื่อพิจารณาเฉพาะตัวแปรประจักษ์ (Manifest Variable) พบว่าให้ความสำคัญต่อตัวแปรประจักษ์ ความเป็นปัจเจกบุคคล การอดทน อดกลั่น ต่อความคิดเห็น และพฤติกรรมที่แตกต่าง 1 ความเสมอภาค อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (ยึดมั่นเรื่องประชาชนต้องเป็นใหญ่) อุดหนุนอดกลั่นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง 2 และเชื่อเรื่องสิทธิ และเสรีภาพ ตามลำดับ แสดงว่าอาจารย์และนักศึกษา ให้ความสำคัญค่านิยมเรื่องความเป็นปัจเจกบุคคลมากที่สุด และให้ความสำคัญค่านิยมความเชื่อเรื่องสิทธิและเสรีภาพน้อยที่สุด อย่างไรก็ตาม เมื่อ

เปรียบเทียบค่า Mean ของทุกตัวแปรประจักษ์ พบว่าอาจารย์ และนักศึกษามีแนวโน้มให้ความสำคัญต่อตัวแปรประจักษ์ค่านิยมประชาธิปไตยค่อนข้างใกล้เคียงกัน

เนื่องจากต้องปรับตัวเลขสถิติของตัวแปรประจักษ์ ความรู้สึกแปลกแยก เพื่อให้การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม LISREL ไม่เกิดค่า Error Variance เป็นลบ [16] จึงต้องอ่านค่าสถิติ ในทิศทางตรงข้ามกับตัวเลขข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่ากลุ่มอาจารย์และกลุ่มนักศึกษาไม่มีความรู้สึกแปลกแยก และเมื่อพิจารณาเฉพาะตัวแปรประจักษ์ พบว่ามีความรู้สึกไม่โดดเด่นค่อนข้างน้อย และมีความรู้สึกไม่เป็นปฏิกิริยา 1 มากที่สุด แต่ก็ไม่มากนัก ซึ่งสรุปได้ว่า กลุ่มอาจารย์และนักศึกษาไม่มีความรู้สึกโดดเด่น และไม่มีความรู้สึกเป็นปฏิกิริยา อีกนัยหนึ่งไม่มีความรู้สึกแปลกแยกเกิดขึ้นในจิตใจ

4.2 วัตถุประสงค์ข้อที่ 2

เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของความเคร่งศาสนา ความรู้สึกทางการเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการต่อต้านเผด็จการ) ของอาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยจากผลการศึกษาวิจัยพบว่า

1. ความเคร่งศาสนา (ระดับธรรมดา) มีอิทธิพลต่อค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่ามีอิทธิพลค่อนข้างเบาบาง และเมื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของความเคร่งศาสนาที่มีต่อค่านิยมประชาธิปไตย กับที่มีต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย ข้อมูลประจักษ์ (Manifest Information) แสดงให้เห็นว่า ความเคร่งศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากกว่ามีอิทธิพลต่อค่านิยมประชาธิปไตย

2. ความรู้สึกแปลกแยก มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยในเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อเกิดความไม่พึงพอใจต่อนโยบายของรัฐในด้านต่างๆ ก็จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ในเชิงต่อต้าน เป็นต้น

3. ค่านิยมประชาธิปไตย มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากกว่าอิทธิพลที่มาจากความเคร่ง

ศาสนา กล่าวคือการส่งเสริมให้มีค่านิยมประชาธิปไตยสูงขึ้นโดยตรง จะมีอิทธิพลทำให้แสดงพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยมากขึ้น มากกว่าการส่งเสริมให้มีความเคร่งศาสนามากขึ้น อย่างไรก็ตามการส่งเสริมให้ค่านิยมประชาธิปไตยมากขึ้น และมีความเคร่งศาสนามากขึ้น เป็นผลดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้ง 2 ประการ

4. ความรู้สึกแปลกแยก มีอิทธิพลเชิงบวกต่อค่านิยมประชาธิปไตย อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ ความรู้สึกแปลกแยกไม่อาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลต่อค่านิยมประชาธิปไตย ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ลงมา แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่จะมีนัยสำคัญในระดับมากกว่า 0.05 ซึ่งไม่ได้วิเคราะห์ในการศึกษาวิจัยนี้

5. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่าตัวแปรที่ศึกษาวิจัยมีความสัมพันธ์กันทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ทั้งมีนัยสำคัญและไม่มีนัยสำคัญ รวมทั้งได้พบข้อค้นพบ 4 ข้อ ดังได้กล่าวถึงแล้วในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และมีข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ ดังนี้

5.1 ส่งเสริมเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาในสังคมไทยอย่างกว้างขวางให้เป็นไปแบบธรรมชาติ ค่อยเป็นค่อยไป ไม่เน้นศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งอาจก่อให้เกิดสภาพความรู้สึกไม่เป็นมิตรและต่อต้านกันในสังคม รวมทั้งสนับสนุนให้บุคคลมีโอกาสเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนามากขึ้น เพื่อให้เกิดความเคร่งศาสนาที่ฝังลึกในจิตใจมากขึ้น ทั้งในด้านการเชื่อและการปฏิบัติด้วยความศรัทธาทางศาสนา ซึ่งจะส่งผลเชิงบวกต่อเนื่องถึงค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ไม่ควรเน้นส่งเสริมให้มากเกินไปจนสังคมมีความเคร่งศาสนาโดยรวมแบบสุดโต่ง ซึ่งอาจส่งผลในทางตรงข้ามต่อค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย

5.2 จัดโครงการถ่ายทอดค่านิยมประชาธิปไตย จนกระทั่งสังคมยอมรับเป็นค่านิยมของสังคม และเกิดเป็นจิตสำนึกประชาธิปไตยขึ้นในบุคคล พร้อมการสนับสนุนเชิงปฏิบัติ เนื่องจากค่านิยมประชาธิปไตยที่มีพลังจะต้องมีองค์ประกอบของประสบการณ์จริงในทางปฏิบัติด้วย [17]

5.3 แม้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ (Manifest Information) พบว่าค่านิยมประชาธิปไตยที่มีในตัวอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยไม่ครบทุกประเด็น แต่การถ่ายทอดให้เกิดค่านิยมแบบประชาธิปไตยในจิตสำนึก เพื่อส่งผลถึงพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย อย่างถูกต้องควรเน้นกระทำทุกตัวแปร

5.4 ส่งเสริมเสรีภาพ ในการนำเสนอข้อมูลด้านต่างๆ ต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้รับข่าวสารและข้อมูลที่เป็นความจริงต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปถึงพฤติกรรมส่วนบุคคล ที่จะแสดงออกทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อเรื่องราวทางการเมือง

5.5 ส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ที่จะเข้าถึงข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ รวมทั้งเปิดโอกาสในการแสดงออกอย่างเสรี ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องไปถึงพฤติกรรมส่วนบุคคลที่จะแสดงออก

5.6 ในส่วนของศาสนากับการเมือง ต้องแยกศาสนา ออกจากการเมืองอย่างชัดเจน ให้ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยอิสระตามบทบาทของตน ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่มีความรู้สึกเชิงอคติ (Bias) ต่อศาสนาทั้งในเชิงบวกหรือเชิงลบ ทำให้ศาสนาสามารถแสดงบทบาทในด้าน การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้กับสังคมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

โดยสรุป วัฒนธรรมทางศาสนายังคงแสดงให้เห็นแนวโน้ม มีความสำคัญต่อการพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย ในด้านการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้กับสังคม และส่งผลกระทบเชิงบวกไปถึงค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ยังคงสมควรแยกบทบาทของศาสนาให้มีเสรีภาพ และเป็นอิสระจากการเมือง มีขอบเขตในการสร้างสรรค์ คุณธรรม และจริยธรรม ให้กับสังคมโดยรวมอย่างจริงจังเท่านั้น ในส่วนของค่านิยมประชาธิปไตย และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นแนวโน้มว่าต้องส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดค่านิยมประชาธิปไตย พร้อมกับการส่งเสริมให้เกิดการนำไปปฏิบัติจริงในทุกระดับของสังคม และท้ายสุดการต่อต้านระบอบ

เผด็จการรัฐประหาร แสดงแนวโน้มให้เห็นว่ายังคงต้องส่งเสริมให้อาจารย์และนักศึกษาดำรงจิตวิญญาณของการเข้ามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอย่างจริงจัง ทั้งส่งเสริมการเข้าร่วมพัฒนาท้องถิ่น หรือสังคมที่ตนสังกัดอยู่ เพื่อให้เกิดเป็นพลังนักศึกษาและอาจารย์ เช่นที่เคยเป็นมา เมื่อครั้ง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519

เอกสารอ้างอิง

- [1] ทินพันธ์ นาคะตะ, *วิถีชีวิตไทย: วัฒนธรรมทางการเมืองของคนรุ่นใหม่*, โครงการเอกสารและตำราสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิตา: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหยาบล้อกและการพิมพ์, 2546.
- [2] ลิขิต ชีระเวคิน, *การเมืองไทยและประชาธิปไตย*, บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด, 2552.
- [3] ลิขิต ชีระเวคิน, *ประชาธิปไตยไทยและการปฏิรูปการเมืองไทย*, เจ้าพระยาบรรณการพิมพ์, กรกฎาคม 2546.
- [4] D. Canetti-Nisim, (2003, December). "Two religious meaning systems, one political belief System: religiosity, alternative religiosity and political extremism." Abstract, *Totalitarian Movements & Political Religions* [Online]. 4 (3) pp. 35-54. Retrieved October 26, 2006, Available: <http://taylorfrancis.metapress.com/index/Q9WPLMYABJG55GLK.pdf>
- [5] A. G. Almond, R. J. Dalton, & G. B. Powell, Jr., *Democratic Political Culture and Political Action*, *European Politics Today*, U.S.A.: Priscilla McGeehon Publisher, John P. Pow Company, Inc., 2002.
- [6] A. G. Almond, G. B. Powell, Jr., & R. J. Mundt, *Comparative Politics: A Theoretical Framework*, U.S.A.: Harper Collins Collins College Publishers R. R. Donnelley & Sons Company, The Lehigh Press, Inc., 1993.
- [7] G. A. Almond, & S. Verba, *Political Attitudes and Democracy in five Nations*, The Civic Culture, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1963.
- [8] J. M. Charon, *Sociology: A Conceptual Approach*, Simon & Schuster, Inc., Needham Heights, MA 02194, 1992.
- [9] H. D. Lasswell, *Political Sociology*, Chicago, U.S.A: The University of Chicago Press, 1977.
- [10] L. W. Milbrath, *Political Participation: How and Why do People get involve in Politic*, U.S.A.: Rand McNally & Company, 1966.
- [11] L. W. Pye & S. Verba, (Ed.) *Political Culture and Political Development*, Princeton, New Jersey, U.S.A.: Princeton University Press, 1965.
- [12] สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, *รายงานประจำปี 2551*.
- [13] G. D. Israel. (1992). *Determining Sample Size*, PEOD6, University of Florida, IFAS. Retrieved March 31, 2010, [Online]. Available: <http://edis.ifas.ufl.edu/pdf/PD/PD00600.pdf>
- [14] P.M. Bentler and C-P. Chou, "Practice Issues in Structural Modeling," *Sociological Methods and Research*, vol 16, no. 11, pp. 78-117, 1987.
- [15] สุภมาส อังสุโชติ สมถวิล วิจิตรวรรณ และรัชนิภา ภิญโญภาณุวัฒน์, *สถิติวิเคราะห์ สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์: เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: เจริญดีมีนคองการพิมพ์, 2552.
- [16] Statistic Solutions Inc. *Statistic Solutions*. Retrieved May, 28, 2010, [Online]. Available: <http://www.statisticssolution.com/statistics-software/amos/printpage/>
- [17] B. Levinger, (n.d). *Whither thougoest: Education, Democracy and The Building of a common future, Improving Educational Quality (IEQ) Project*. Retrieved January 22, 2010, [Online]. Available: <http://www.ieg.org/pdfWhitherthou.pdf>